

XIV. Om de Stykker, som ligge i Hertugdømmet Slesvig, men høre dog ind under Nørrejylland.

Udi Hertugdømmet Slesvigs Distrikt forefinder man elleve Kirkesogne, som vel i gamle Dage have hørt til dette Land, men siden ere skilte derfra og forenede med Jylland. Disse elleve Kirkesogne have tolv Præster. Den Stad Ribe ligger vel ligeledes inden for Hertugdømmet Slesvigs Grændser, men den har aldrig nogen Tid udgiort en Deel deraf; derimod har den alle Tider været regnet blandt de fornemste Steder i Jylland.

De øvrige Egne vil man nævne i følgende Orden:

1. **Det Grevskab Schackenburg** er opkommet af nogle Godser. Det fornemste deriblandt heder Møl- eller Mögeltöndern, hvilket Gods de katholske Biskopper til Ribe have eiet indtil Aar 1536, da den sidste katholske Biskop Iver Munk ved Reformationens Indførsel blev taget fangen, ligesom de øvrige katholske Bisper i Danmark, og de bispelige Godser overalt bleve lagte ind under Kronen. Aar 1661 blev Feltmarskalk Hans von Schack forlehnet af Kong Friderik den Tredie med dette Gods. Aar 1671 ophøiede Kong Kristian den Femte samme Herre med alle sine mandlige Efterkommere i den grevelige Stand, og gjorde Möltöndern tilligemed nogle andre Godser til et Grevskab, under Navn af Grevskabet Schackenburg. Dette Grevskab har tre Birkefogderier nemlig til Mögeltöndern; til Ballum i Loeherrred; og til Lüstrup, en Landsbye, beliggende nær ved Ribe, over de Underdanere, som boe adspredte. Fra disse Birkeretsdomme gaae Appellationen til Høiesteret i Kiøbenhavn. Udi dette Grevskab bliver, ligesom i alle følgende til Jylland henhørende Egne, dømt efter Kong Kristian den Femtes danske Lov, og de udgangne danske Forordninger. I Ægteskabs- og Kirkesager staae Undersaatterne under Ribe-Tamperret, og under Biskoppen i Ribe.

Mögeltöndern bliver ogsaa kaldet et Herred; thi det har i fordum Tid været et Stykke af Tønderherred, men er siden blevet revet derfra.

Mögeltönderherred.

Mögeltönderherred grændser til Fælleden for Staden Tøndern, og til Tønderherred og Høyerherred, saa og til Visbyesogn. Det bestaaer i og for sig selv af Marsk- og Geestland, og indeholder de tvende Kirkesogne Mögeltöndern- og Dahlersogne, saavelsom og omtrent den tredie Deel af Æmmelefsogn.

Jordgrunden i Marsk ligger om Vinteren ofte ganske under Regn- og Søevand; derudover kan ingen Vintersæd avles derpaa. Men til alle Slags Sommersæd, saasom Havre og Byg, er Jorden meget frugtbar; dog bliver den mestendeels anvendt til Græsning for Stude og Heste. Geestlandet er paa de fleste Steder ret got; dog forefinder man ogsaa mod Østen og Norden et Strøg Heede og sandigt Land.

Foruden de ommeldte tvende Sogne hører ogsaa det Kirkesogn Ballum i Loehered her til Grevskabet paa to Käther nær, og desuden mange Underdanere, som boe i andre Kirkesogne. Grevskabet udøver Patronatret, eller kalder Præster til disse fire Kirker, nemlig Mögeltöndern-, Dahler-, Æmmelef- og Ballumkirker.

Af disse har Emmelefkirke to Præster, men de øvrige have hver ikkun een Præst. Præsterne til Mögeltöndern- Dahler- og Emmelef udgiøre et Provstie; derimod hører Præsten til Ballum under Loeprovtie. Det Sogn Emmelef er forudm beskrevet ved Höyerherred i Amtet Tøndern.

Altsaa har man her ikkun at anføre de øvrige tre Kirkesogne, nemlig: 1) Mögeltöndern, 2) Dahler- og 3) Ballumsogn.

Vi merke da

1) **Mögeltöndernsogn**, hvori ligger Møl- eller Mögeltöndern, en stor Landsbye. Det Ord Mögeltöndern er det samme som Stortöndern, og skal have sit Navn deraf, eftersom den i de allerældste Tider var større end Staden Tøndern, som den Tid er bleven kaldet Lütken- eller Lilletöndern. Ved den Landsbye Mögeltöndern ligger den grevelige Residenz Schackenborg, som er et Slot, der ligger meget yndigt og behageligt en stiv Fierdingvei vestlig fra Staden Tøndern. Næsten alle Fruentimmerne i denne Egn legge sig efter at kniple, og forfærdige alle Slags fine Kniplinger, hvilke Kniplingskræmmerne bringe viidt og breedt omkring, og sælge baade inden- og udenrigs. Disse Kniplinger give de Brabandske

intet efter i Fiinhed. Blandt de til dette Sogn henhørende Landsbyer er ogsaa den Landsbye Gallhuus, hvor en Bondepige fra Østerbye i Dahlersogn, ved Navn Kathrine Svendsdatter, fandt det berømte tønderske Guldhorn Aar 1639 den 20. Julii, hvilket nu forvares paa det kongelige Kunstkammer i Kiøbenhavn. I selvsamme Egn ved bemeldte Bye blev Aar 1734 den 21. April atter fundet, et Guldhorn af en Bonde ved Navn Ærik Laffen, som boede i Landsbyen Gallhuus, da han vilde grave efter Leer, hvilket Guldhorn med adskillige Afgudsbilleder, Dyr, Figurer og gothoruniske Bøgskaver udstukken derpaa, findes ligeledes forvaret paa det kongelige Kunst-kammer i Kiøbenhavn.
(See Lorenzens Musæum Regium, og tillige foran Pag. 494).

2) **Dahlersogn.** I dette Sogn ligger den Landsbye Østerbye, hvor den Bondepige var fra, som fandt det første tønderske Guldhorn ved Gallhuus.
(See iligemaade foran Pag. 495).

3) **Ballumsogn** ligger i Loeherrred ved Vesterhavet, tvært over for den sydlige Deel af Øen Ram.
(See tillige foran Pag. 495).

2. Det adelige Gods **Troyburg** ligger for den største Deel udi

Loeherrred.

Loe- eller Lohherred har sit Navn af Lohbek. Denne Bek, efterat adskillige Bekke, som have deres Udspring i Norderrangstrupherred, have foreenet sig i Nordlygom, og Lygomklostersogne, faaer det Navn Bredeaae ved den Flek eller store Bye Lygomkloster; derpaa gaaer den forbi Bredekirke, faaer det Navn Lohbek neden for Brede, og endelig falder ud i Vesterhavet.

Til Lohherred regnes disse Kirkesogne: Visbye-, Randerup-, Dösterup-, Meolden-, Ballum- og Ramsogne. De første fire Kirkesogne af Lohherred, hvilke grændse til Hviddingherred, Amtet Lygomkloster, Tønder-, Møgeltønder- og Høyerherred, og hvoraf Randerup, Döstrup og Meolden strække sig tilsammen fra Sønden til Norden paa tre Fierdingvei, men fra Vesten til Østen syv Fierdingvei; derimod skilles Visbye ved det lygomklosterske Sogn Brede fra det Øvrige: høre mestendeels til det adelige Gods Troyburg, hvis adelige Hovedgaard ligger halvanden Miil i Nordvest

fra Tøndern i Visbyesogn. Over disse fire Kirker udøver Eieren af Troyburggods Patronatret, og kalder Præster dertil.

Den Jordbund, som i Lohherred hører til Troyburg, er overmaade frugtbar paa Korn; men her er ingen Skov, derimod noget Moor. Dette fortreffelige Gods Troyborg har i ælgamle Tider tilhørt de Limbecker, som solgte det til Dronning Margrethe. Denne Dronning pantsatte Aar 1400 Godset Troyburg tilligemed hele Loehherred til Biskop Æskild af Ribe for 5000 Mark Sølv, dobbelt regnet; hun adskilte Troyburg og Mögeltöndern fra Hertugdømmet Slesvig, og lagde det under Landretten til Viborg i Jylland.

(Læs A. Hvitfelds danske Krønike 1. Deel, Pag. 620).

Siden den Tid blev Troyburg ved Bispedømmet Ribe indtil Aar 1536, da Kong Kristian den Tredie ved Reformationen tog det ind under Kronen, tilligemed de øvrige biskoppelige Godser; men siden er det igjen blevet solgt fra Kronen i Kong Friderik den Andens Tid. Det lille Gods Østerbyeyaard, som ligger ved Skodborgaae i Hertugdømmets Slesvigs Distrikt i Wamdrupsogn, der hører til Jylland, hører ligeledes til Godset Troyburg; (see tillige foran Pag 497).

Jurisdiktionen i borgerlige og piinlige Sager over dette Gods bliver forrettet ved en Herredsfoged, som holder Tinget. Til Loehherreds Provstie, som ligger under Riberstift, regnes otte Kirker i alt, nemlig: 1) Visbyekirke; 2) Randerupkirke; 3) Meoldenkirke; 4) Dösterupkirke; 4) Ballumkirke under Skakkenborggrevskaab; 6) Ramkirke paa Øen Ram; 7) St. Lorenzkirke paa Vesterlandsföhr; og 8) Amromkirke paa Øen Amrom.

De fire Kirkesogne, som høre til Troyburggods, ere, disse følgende:

1) **Visbyesogn.** (See foran Pag. 497).

2) **Randerupsogn.** (See Pag. 499).

3) **Meoldensogn.** (See Pag. 495).

4) **Dösterupsogn.** (See Pag. 496).

3. **Mandø** eller Manø er en Øe, beliggende omtrent tre Fierdingvei til det faste Land af den vestlige Deel i Amtet Hadersleb. Denne Øe deles i Gammelmandø og Nyemandø, hvor Kirken ligger, hvis Præst hører under Hviddingherred i Amtet Hadersleben.

(See tillige foran Pag. 501).

4. Den sydlige Deel af **Øen Ram**, beliggende i Vesterhavet. Dens Kirke kaldes St. Klemenskirke.
(See foran Pag. 496).

5. **Vesterlandsføhr** kaldes den vestlige halve Deel af Øen Føhr. Dens Kirke kaldes St. Lorenzkirke, og har to Præster. Til dette Kirkesogn høre syv Landsbyer; thi de øvrige Landsbyer i den vestlige halve Deel ere indlemmede Johanniskirkesogn, som ligger i den østlige Deel af samme Øe.
(See foran Pag. 498).

6. Den nordlige Ende af **Øen Sylt**, som kaldes Lyst eller List.
(See Pag. 499).

7. Den Øe **Amrom**, liggende Sydvest fra Øen Føhr. Dens Kirke heder St. Klemenskirke; hvortil hører tre Landsbyer, hvis Beboere ere søfarende Folk.
(See foran Pag. 497).

Kilde: Nicolay Jonge,
Kongeriget Danmarks chorografiske Beskrivelse.
Kiøbenhavn 1777
Johan Rudolph Thieles Bogtrykkerie og paa hans Forlag, boende i store
Helliggieststrædet No. 150

Side 972 – 976.